

FOUCAULT BAĞLAMINDA İKTİDARIN GÖRÜNMEZLİĞİ VE “PANOPTİKON” İLE “İKTİDARIN GÖZÜ” GÖSTERGELERİ

Gizem ÖZDEL

İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Sanatları Anabilim Dalı

ÖZET

Tarihin başlangıcından bu yana, insanoğlunun yaşama serüveninin yanında aslında bizler ile hep beraber olan, sürekli değişim gösteren, zaman zaman zarar zaman zaman ise yarar getiren, insan eliyle yaratılmış ve her zaman var olacak olan bir gücün varlığını görmezden gelmek mümkün değildir. Bu güç ‘İktidar’ kavramıdır. İktidar kavramı, birçok farklı dönem içerisinde geliştirilen felsefelere bağlı olarak, biçim değiştirse de hiçbir zaman ortadan kalkmayacak olan bir gerçekliktir. İlk çağların kabile reisi olan iktidar, bugün ise görünmez ancak eskisinden çok daha büyük bir güçtür. Bu güç dünyadaki her gelişmeden haberdar, hatta bu gelişimlerin *yaratıcısı* ve *gözetleyicisi* rolündedir. Sanattan, siyasete, sosyolojiden, göstergebilime kadar çok farklı alanlarda bu kavramın ne olduğu tartışılmış, hatta kavrama bağlı üretimler yapılmıştır. 20.yüzyılın en önemli sosyologlarından Foucault, dönemimizin değişen iktidar anlayışını, tasarlanmış bir yapı olan Panoptikon metaforuyla temellendirerek, modern iktidarların görünmezliği üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmada, ‘‘iktidar’’ kavramının ‘‘görünmezliği’’ Foucault, Althusser gibi sosyologların metinlerinden yararlanılarak, üretilmiş çeşitli görsel göstergeler bağlamında ele alınacaktır. Göstergelerin çözümlenmesinde metinlerarasılık yöntemi kullanılarak farklı tarihsel dönemlerde varolan ‘‘göz’’ göstergesi, ‘‘İktidarın Gözü’’ bağlamında incelenecektir.

Anahtarlar Kelimeler: Panoptikon, gözetim, iktidarın gözü

Giriş

İlkçağdan itibaren insan toplulukları, kendilerini yönetecek ve sınırları çizerek, liderlik edecek bir insana ya da güce ihtiyaç duymuşlardır. Önceleri Orta Asya, Mısır, Antikçağ uygarlıklarında olduğu gibi çoğunlukla Tanrı ya da Tanrı-Kralların varlığını görmekteyiz. Bu uygarlıklarda algıladığımız iktidar anlayışı, günümüzden farklı olarak ilahi güçler ışığında yürütülmeyen sivil yönetimden uzaktır. Özellikle feodal dönemde, toplumda ‘‘güçlü olan’’ kişinin niteliklerinin değişkenlik göstermesi, artık iktidar anlayışının da değişmesine neden olur. Feodal dönemde yönetim, yetkisini ve gücünü Tanrı’dan alan bir kral şeklinde gözükmez. Bunun yerine dönemseller olarak tarlanın, toprağın sahibi olan ‘‘senyör’’ olarak bilinen, toprak üzerinde köle sınıfı çalıştıran ve zenginliğin sahibi iktidar burjuva sınıfıdır. İktidar sivilleşmiş ve artık toprak sahibi olan bir sınıfa özel hale gelmiştir.

Ortaçağın ilerleyen dönemlerinde, devletler ve imparatorluklar büyük güçlerin yanında tek bir merkez iktidarın etrafından toplanmaya başlar. Bu dönemlerde demokrasi gibi günümüz kavramlarından söz edemeyiz. O zamanlar var olan iktidar, tek adamın varlığından doğan bir sisteme sahiptir. Ortaçağın iktidarı tek güç olan iktidarın yanında, dünyevi yönetim adına yetkilendirmesini yapan, eğer bu bir batı uygarlığıysa Vatikan, eğer bu bir doğu uygarlığıysa Şeyhülislam ya da halifelik mertebesidir.

Ortaçağın Kral, İmparator merkezli iktidar sistemi, hitap ettiği dönemin eğitimsiz, fakir ve sadece dini bilgiden ibaret birikimiyle yaşayan toplumu için etkili bir sistemdi. Ancak özellikle akıl ve bilim merkezli bir insan vaat eden hümanizm akımının etkisiyle, var olan düzen değişime uğrayacaktır. Rönesans ve Reform dönemlerinin gelişimiyle birlikte iktidarın tek merkezliliği ve dine olan gembeliği sarsılmaya başlar.

Özellikle 18.yüzyıla kadar bilim ve sanat dünyasından pek çok aydını suçlayan, cezalandıran hatta aforoz eden Vatikan, insan topluluklarının giderek büyüdüğü bir dönemde iktidarların arkasında kalmaya başlar. Ancak iktidar adına asıl değişimin yaşandığı dönem 18.yüzyıl, özellikle 1789 Fransız

İhtilali dönemidir. Genişleyen insan toplulukları ve artan kitle sayısı artık iktidar olan kişinin çok daha büyük devletler kurmasına neden oldu.

Büyük insan toplulukları üzerinde otorite sağlamak zorlanan iktidarlar, toplumlar ile sosyal anlamda yaratılmış maddi uçurumun sorunlar çıkarmasına engel olamadılar. Halkın, saray halkları ve zengin sınıfın hayatından kopuk bir şekilde fakir bir hayat yaşıyor olması, insanların değişim beklentisi içerisine girmesine neden olur. Böylece dünya siyasi tarihinin tamamen değişmesine neden olacak Fransız İhtilali gerçekleşir.

Fransız İhtilali, Fransa’da var olan Kraliyet ailesinin ortadan kalkmasından çok daha fazlasına sebep olur. Yepyeni fikirlerin ortaya çıktığı süreç, adeta bir salgın gibi toplumdan topluma taşınmaya başlar. Özgürlük, milliyetçilik, demokrasi, eşitlik gibi pek çok yeni kavramın insanlar arasında konuşulması sonucunda, imparatorluklar gibi tek insanlı iktidarların ortadan kalkmasıyla sonuçlanır. Fransız İhtilali’nin öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler, toplumların karakteristiğinin değişmesine sebep olurken, en önemlisi iktidarlarında kendini değiştirmesine neden olacaktır. Dönemsel olarak toplumları kontrol etme merkezli çeşitli sistemler bulunmaya çalışılır. İşte tam bu dönemde, gelecek dönemlerdeki toplumu yönetecek iktidarın belki de en iyi metaforu olan bir otorite odaklı yapı prototipi doğar.

Samuel ve Jeremy Bentham’ın Panoptikon’u

Dönemsel olarak büyük karışıklıklar içerisinde kalan imparatorluklar, 18.yüzyılda kendi halklarını kontrol altına alabilmek adına, otoriter kontrol sistemleri oluşturmaya çalışıyorlardı. İşte tam bu dönemde yepyeni bir yapı tipi ortaya çıktı.1785 yılında Samuel Bentham’dan bir yapı tasarlanması istenir. Samuel Bentham bir mimardır ve kardeşi Jeremy Bentham ile ortak bir çalışma içerisine girer. Pek çok kaynak yapının tasarımı hakkında bilgi verirken, tasarımcı olarak Jeremy Bentham’ı geçirmektedir. Ancak detaylı inceleme yapıldığında, binanın tasarımının, Samuel Bentham’a ait olduğu tasarımın içinde yer alacak sistemlerin temellendiği düşüncelerin ise Jeremy Bentham’a ait olduğu anlaşılmaktadır.

1785 yılında tasarlanan bu yapı **Panoptikon** adıyla anılır. **Panoptikon** kelimesi ‘**pan**’ ve ‘**opticon**’ olarak bilinen iki farklı sözcükten türetilmiştir. **Pan** kelimesi bütün anlamına gelirken, **opticon** kelimesi ise gözlemlemek anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapı yerine getireceği göreve uygun olarak ‘‘Bütünü Gözetlemek’’ anlamına gelen **Panoptikon** adını alır.

Jeremy Bentham, kırsal alanda yaşayan Rus bir komutana yazdığı mektuplarda(ki daha sonra bu mektupları İngiltere’deki babasına göndermiştir.) binanın mimari özelliklerini detaylı bir şekilde anlatırken, aynı zamanda yapının tasarımının temelinde yatan felsefeden söz eder. Jeremy Bentham, 1787 yılında Beyaz Rusya’daki Crecheff’teki Rus komutan arkadaşına yazdığı mektuplarda yapının temelinde yatan düşünceden şu şekilde söz eder:

‘‘Tasarımı yapılan Panoptikon’da en önemli temel ihtiyaç karşılayan yan, çok sayıda insanın gözetim altında tutulmasının amaçlandığı binalar marifetiyle, çevrelenemeyecek ya da denetlenemeyecek kadar geniş mekâna sahip olmayan, istisnasız bütün kurumlara uygulanabilir olduğu kabul edilecektir.’’¹

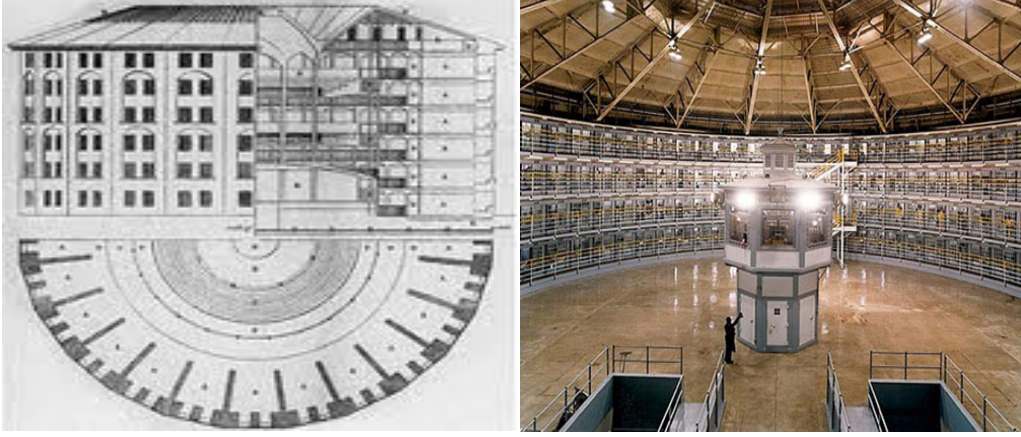
Bentham’ın tasarımında temel alınan düşünce, dönemin geniş kitleleri kontrol altına alma felsefesidir. Yapının tasarımıyla ilgili olarak yazılan mektuplarda yapının nezaret altında tutma, hapis, tecrit, zorla çalıştırma, eğitim gibi pek çok amaçla kullanılabilceğinden bahsedilir. Jeremy Bentham yapının yerine getireceği işlevlerde, ana temanın otorite odaklılık olduğunu sürekli olarak hatırlatır. Ancak burada ilerde Foucault’nun etkileneceği fikir, kontrol edecek otoritenin yani otoritenin sağlayıcısı olacak iktidarın disiplini sağlayış şeklidir.

Kontrolü sağlayacak kişi adına iki önemli nokta bulunmaktadır. Bu iki noktadan biri Bentham’a göre planın özüdür. Bentham planın özünde, gözetlemenin olduğundan söz ederken bu gözetlemenin de en

¹ Jeremy Bentham, Panoptikon Gözün İktidarı, Su Yayınları, İstanbul, 2008

etkin ve iyi şekilde yapılabilmesi için ‘‘görünmeden gözetleme’’ ilkesi ile oluşturulan, gözetleyicinin merkeziliğinde olması gerektiğini söyler.

‘‘Görünmeden gözetleme’’ ilkesinin bu planda kullanılmasındaki temel sebep, gözetleyici orada olmasa ve hatta orada olup gözetlemiyor olsa dahi, kişiye gözetlendiği hissini empoze edilerek, kendini sürekli olarak var olan otoritenin istediği şekilde kontrol etmesidir. Bu şekilde iktidar istediği otoriteyi sürekli kılar. Yapının ana ilkesi, mimari tasarımda da bu şekilde elemanlar kullanılmasıyla desteklenir.

Kaynak: <http://www.loveartnotpeople.com/2011/12/working-class-stigmas-and-london-east.html>

Bina yukarıdaki resimlerde görüldüğü gibi gözetleyicinin merkeziliğini sağlayabilmek adına yuvarlak bir yapıda tasarlanmıştır. Yuvarlak yapı dışa ve içe bakan pencereleri bulundurmaktadır. Yuvarlak yapının ana binasında hücreler yer almaktadır. Bu hücreler iç alanda bir boş meydana, arenaya bakacaktır. Bu meydanın ortasında ise gözetleyicinin kulesi bulunacaktır. Birbirinden bağımsız hale getirilen hücreler, birbirleriyle iletişim kurulamaz şekilde tasarlanırken hücre içerisinde bireylerin yalnızlaştırılarak direniş göstermemeleri amaçlanır.

Hücrelerin ışık alma ve pencere sistemleri, tamamen gözetleyicinin güçlü kılınmasına uygun olarak tasarlanmıştır. Hücrelerin dış pencereleri sadece ışık almak amacıyla kullanılırken, iç avluya bakan pencereler ise hücre içindeki kişinin, gözetleyici adına görünürlüğünü arttırmak için yapılmıştır. Gözetleyicinin kulesinde yer alan pencereler ise özel bir tasarımdır. Bu tasarımda pencerelerden içeri bakacak olan mahkûmlar, gözetleyicinin orada olup olmadığını ya da gözetleme yapıp yapmadığını göremez. Bu nedenle kendilerini sürekli izleniyormuş gibi hissederler. Gözetleyici hücrelere baktığında, net bir şekilde gözetleme imkânı bulmanın yanında mahkûmlara karşı görünmez kılınmış bir iktidar rolü üstlenir.

Bentham mektuplarında bu felsefenin yanında kanalizasyon sisteminden, haberleşme sistemine kadar binanın pek çok farklı mimari özelliğinden söz eder. Ancak hiç biri temel alınmış tema kadar bizi ilgilendirmemektedir. Gözetleyicinin görünmeden gözetlemek ilkesi, 21.yüzyılda yaşayan bizlere ilk okuduğumuzda ne yazık ki çok yakın gelmektedir. Bu bağlamda 20.yüzyılın değişen iktidar anlayışı adına bu binayı metafor olarak kullanan Foucault’yu incelemek gerekmektedir.

Foucault’nun Panoptikon’u ve Gözün İktidarı

‘‘Feodal tipteki bir toplumda siyasi iktidar esas olarak yoksulların senyöre ve zaten zengin insanlara vergi ödediği, aynı zamanda onlar için askerlik hizmeti yaptığı bir iktidardır. Fakat kişilerin ne yaptığıyla hiç ilgilenilmiyordu, siyasi iktidar buna, sonuç itibarıyla, ilgisizdi. Bir senyörün gözünde varolan şey, toprak, köyü, köyünde oturanlardı, ailelerdi, fakat bireyler, somut olarak, iktidarın gözüne gözüküyordu. Bir an geldi ki, herkesin iktidarın gözü tarafından fiilen algılanması gerekli oldu, kapitalist türde bir toplum olsun istendi, yani mümkün olduğunda yaygınlaştırılmış, mümkün olduğunca verimli bir üretimle birlikte; işbölümünde kimilerinin şu işi, kimilerinin bu işi yapmasına ihtiyaç olduğunda, halkın direniş hareketlerinin, ataletin ya da isyanın, doğmakta olan tüm bu

kapitalist düzeni altüst etmesinden korkulduğunda, o zaman, her bireyin somut ve keskin gözetlenmesi gerekli oldu...”²

Foucault, temelde neden Panoptikon’u iktidar metaforu olarak kullandığını yukarıdaki şekilde açıklar. Anlatmak istediği şey 20.yüzyılda yeni yeni ortaya çıkan dünya siyasi sistemlerinde, para merkeziliğin yanında artık iktidarların halk odaklılığının yerine, halkın iktidar odaklılığının yerleştirilmesidir. Foucault yazının başlangıcında ortaçağda veba ve cüzam salgınına karşı çıkarılmış çeşitli karantina kurallarından söz eder. O dönemdeki kuralları anlatır. Kurallar tamamen kişiyi bir yerlere kapatmak üzerine kuruludur. Hatta bir kişi var olan iktidar gücü gözetleyicilerden, izinsiz yemek almaya çıktığında cezası ölümdü. Bu dönemde karantina adeta sağlıksız olanı tedavi etmekten çok, toplumu bireyselleştirmek ve gözetlemekten ibaretti.

Foucault yazısında 20.yüzyılın kapitalist toplum sistemlerinde, artık iktidarın değişikliği gösterdiğinden söz eder. Artık tek kişilik ve yüzünü sürekli gördüğümüz bir kral iktidarı yerine, bilinmeyen stratejilerin uygulandığı göstere göstere cezalar yerine, insanların iktidarın yaptığı gözlem empoziasyonu nedeniyle kendi kendini kontrol ettiği görünmez bir iktidar vardır. İktidar biçim değiştirmiştir. İktidar artık tamamen farklı bir otorite yöntemi kullanmaktadır. İktidar artık bir kişinin iktidarı değil ‘‘Gözün İktidarı’’dır.

Foucault ne yazık ki, 21.yüzyılın toplumundan söz ederken bir kara-ütopyadan söz ediyor. Toplumların hatta bütün dünyanın dev bir panoptikon olduğunu bize anlatıyor. İktidarlar, artık o panoptikon tasarımında gördüğümüz dev kuleden ibarettir. ‘‘Dev kule’’ bizlerin, yani toplumdan insanların, asla vücudunu göremediği ve o gözetleyicinin sürekli bizi izlediğine inandığımız bir güçtür. Toplum bu gözetleyicinin bizler için yarattığı hücrelerde, birbiriyle iletişim kuramaz şekilde bireyselleşmiş olarak yalnızca gözetleneceği korkusuyla yaşamaktadır.

İktidarın bireyselleştirdiği insan, artık demokrasi sisteminde olduğu gibi seçen kişi değil, var olan iktidara karşı beklide bir tehdittir. Foucault, o kulenin tepesinde sürekli olarak gözetleyen iktidar imgesinin, aslında vücutsuz kulenin üzerinde yüksekte yer alan dev bir göz olduğundan söz eder; dev göz iktidarın gözüdür. Gözetlemekten vazgeçmeyen ancak ne vücudunu gördüğümüz ne de kim olduğunu bildiğimiz bir imgedir. Çünkü iktidar görünmezdir. Ancak Foucault’nun bu şekilde temellendirdiği düşüncelere katılmakla birlikte Louis Althusser başka bir pencere açar.

Althusser, ‘‘İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları’’ adlı eserinde, ilk başta, Foucault ile aynı şeyi söyler. İktidarın toplumu öznelere yani bireylerden ibaret gördüğünü ve tehdit olarak algıladığını anlatır. Ancak onun bu konuya eklediği başka bir yön vardır. Althusser, iktidarın görünmez olduğu fikrine katılmakla birlikte, eklediği şey iktidarın kendini görünür kılabilmek adına çeşitli elemanlar kullandığıdır. İktidar tek başına görünmez olduğunda yönetme hakkı olan topluma, yeterli şekilde fikirlerini empoze etmesinin sürekliliğini sağlayamaz. Bu nedenle iktidar kendini zaman zaman görünür hale getirir. Bu görünmeyi de ideolojik aygıtları ile yapar. Devletin ideolojik aygıtları arasında; Dinsel, Siyasal(Partiler vs.), Eğitimle ilgili, Sendikal, Aile ile ilgili, İletişimle ilgili (Basın,Radyo,TV), Hukuki ve Kültürel (Sanat,Edebiyat vb.) yer alır.

‘‘İdeolojik Aygıt’’ olarak adlandırılan elemanların temel görevi iktidarı görünür kılmaktadır. Peki, bunu nasıl yaparlar? Yapı şekilleri aslında çok yabancı olmadığımız bir konu. Her biri var olan iktidarın düşüncelerine, hangi ideoloji olursa olsun adapte olarak bunun topluma farklı kollarından iletilmesini sağlar. Siz eğer bir okulsanız, yeni nesle böyle bir empozizasyon sağlarsınız, siz eğer bir aileyseniz çocuğunuzu etkilersiniz, eğer sendikaysanız kendi kitlenizi etkilersiniz. Böylece sürüp giden sistem sonucunda, iktidar kendi görünürlüğünü kendi istediği düzende ve algılanış biçimini de kendine özgü kurallarla belirlemiş olur.

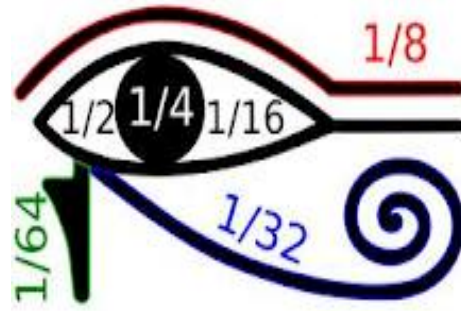
İşte bütün bu bilgiler, metaforlar ve kuramlar ışığında aslında özellikle Foucault tarafından üstüne basılarak anlatılan ‘‘İktidarın Gözü’’ denilen ‘‘göz’’ göstergesinden söz etmek gerekmektedir. ‘‘Dev göz’’ göstergesinin bir ‘‘kontrol eden’’, ‘‘gözetleyici’’, ‘‘iktidar olan gücün organı olan eleman’’ olma

²Michel Foucault, İktidarın Gözü ,İmge Kitabevi, İstanbul, 1992

durumunun, gösterge halinde kullanımı çok eski dönemlere dayanmaktadır. Bir göz tarafından izleniyor olmak ve onun her şeyden haberdar olduğuna inanmak günümüzde inandığımız dini inançlarında temelinde yatan bizi rahatlatan inanıştır.

İktidarın Gözü Bağlamında Gösterge Çözümlenmeleri

Geçmişten bu yana göz, hep farklı unsurlarla pek çok görsel üründe gösterge olarak kullanılmış bir elemandır. Ancak gözün hayati organ olmasından yola çıkan bu gösterge üretiminin, belki de en eski örneklerinden bir Mısır uygarlığı temellidir. Bu amaçla ele alınacak en önemli gösterge ‘‘Horus’un Gözü’’ olarak bilinen göstergedir.

Horus’un gözü, manevi anlamıyla, vicdanın gözünden hiçbir şeyin kaçmayacağını, insanın iç dünyasının her niyetini ve yaşamdaki her davranışını gözden kaçırmayan bu merhametsiz yargıcın keskin bakışını sembolize eder. Bu vicdanın 24 saat kapanmadan açık kalan gözüdür. Bu yüzden Güneş ve Ay, Horus’un gözleri olarak ifade edilir. Çünkü Güneş ve Ay’ın her ikisi nöbetleşe, gece ve gündüz insanın üzerinden eksik olmaz, Horus’un 24 saat açık kalan gözleri gibi. (Bu nedenle Horus’un gözü güneşle temsil edilen Ra’nın gözü olarak da ifade edilir.) Bu, vicdanın karşıtı olan nefsanîyetin hiç işine gelmez; nefsanîyeti ve kötülüğü temsil eden Seth de bu yüzden bu gözü çıkarmaya çalışmıştır. Antik Mısır mitolojisine göre, Horus sonunda bu gözünü babası Osiris’e vermiş ya da Osiris’in kullanımına bırakmıştır³.

Orta Asya Türk medeniyetlerinde, Kut anlayışı denilen bir anlayıştan bahsedilir. Bu anlayışta hükümdar olan kişi, tanrının yeryüzündeki temsilcisi olduğuna ve yetkilerinin tanrı tarafından verildiğine inanmaktadır. Mısır uygarlığında ise Firavun olan kişi adeta aynı şekilde tahta getirilerek, yanlış bir karar alacağına adaletin simgesi Horus’un dev gözüyle izlendiğine inanır. Horus’un gözünün çözümlenmesinde temel alınabilecek en önemli görüş Jeremy Bentham’ın mektupların yer alan kendi deyişidir.

‘‘Gözetleyicinin gerçekten orada olma imkanı ile aslında (eğer din adamları bu ifadeyi kullanmamı uygun görürse) görünen heryerdeliğini(Omnipresence: Tanrı’nın heryerdeliği) kastediyorum.’’⁴

Bentham’ın göze ve gözetleyiciye Tanrı’nın her yerdeliğini yükleme isteği, bir Tanrı’nın Gözü olarak anılan Horus’un Gözü göstergesinin neden bağlamsal olarak ele alındığını anlatır niteliktedir. Bugün bakıldığında ise iktidarsal uyarlamada, gözetleyicinin her yerdeliği aslında iktidarın her yerdeliğini sağlarken, toplum üzerinde yaratılmış sürekli izleniyor olduğu korkusunun yaratıldığını destekleyen bir elemandır. Göze tanrısallığın yüklendiği fikrini anlatan bu göstergenin ardından, artık modern toplumda gözün iktidar olma durumunu sergileyen göstergelere geçebiliriz.

³ Bkz., [http://tr.wikipedia.org/wiki/Horus'un_g%C3%B6z%C3%BC_\(Wedjat\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Horus'un_g%C3%B6z%C3%BC_(Wedjat))

⁴ Jeremy Bentham, Panoptikon Gözün İktidarı, Su Yayınları, İstanbul, 2008

Kaynak: <http://www.pablocicasso.org/guernica.jsp>

İkinci olarak ele alacağımız göz göstergesi Pablo Picasso'nun 1937 yılında yaptığı "Guernica" adlı eserinde geçmektedir. Pablo Picasso, ünlü tablosu Guernica'yı İç Savaş dönemini anlatması için yapmış ve Alman bombardımanı altında kalan Guernica kasabasında yaşanan dramı resmetmiştir. Ressam, bu ünlü eserin Francisco Franco, iktidarda olduğu sürece İspanya'ya götürülmesini yasaklamıştır. Eser, Franco rejimi sona erdikten sonra ABD'den Madrid'e getirilmiştir. Şu anda Centro de Arte Museo Reina Sofía Müzesinde sergilenmektedir. Picasso, *Guernica* üzerinde çalışırken de şunları söyler: "İspanya'nın mücadelesi, insanlara, özgürlüğe yapılan saldırıya karşıdır. Ressam olarak hayatım boyunca sürekli sanatın ölümüne karşı durmaya çalıştım. Benim gericilikle ve ölümle anlaşma içinde olduğumu kim bir an için bile olsa düşünebilir? ... Üzerinde çalıştığım ve *Guernica* ismini vereceğim resimde ve son zamanlardaki tüm eserlerimde, İspanya'yı acı ve ölüm okyanusuna batıran askeri sınıfa duyduğum nefreti açıkça göstermekteyim."⁵

Picasso'nun eserinde, pek çok farklı öğeyi Kübist bir sanatsal üslupla kullanımına tanık olmaktadır. Bu eserde en üstte yer alan abajur şeklinde yapılmış eleman, bizim göz göstergemizdir. Bu gösterge aşağıda olan bütün kargaşayı izleyen kişi yani iktidardır. Picasso'nun eserinde anlattığı iç savaş, dönemin pek çok diktatör iktidarının desteklediği bir süreçtir. Sanatçının söylediği nefret duygusu aslında yaralanın ve ölenin hiçbir şeyden haberi olmayan halkın olduğu ve bu durumu sakince izleyen belki de hatta bu durumdan kar gütmeye amacında olan dev iktidara özgü gözlerin olduğudur.

Üçüncü göz içerikli göstergemiz ise, günümüzde çok bilinen ve izlenen "Yüzüklerin Efendisi" filmi, romanı içerisinde yer alan "*Sauron'un Gözü*" göstergesidir.

Kaynak: <http://liveyourdream-ownyourlife.com/tag/mlm-policy-and-procedure> ve <http://www.sanatlog.com/etiket/gerilim/>

Sauron, J.R.R Tolkien'in yazmış olduğu kitaplarda kurguladığı Orta Dünya evreninin kötü Maia'sıdır. İlk dönemlerde kötülük yapmayan Sauron kitapta anlatılan Orta Dünya'nın, çeşitli dönemlerinde kötü taraflara geçer. Pek çok ırka karşı kötülük yapan Sauron, özellikle yaptığı son savaşta yenilgiye uğrar ve bedenini kaybeder. Tek bir gözden ibaret hale gelir. Ancak ölmez, çünkü gücünün büyük bir

⁵ Bkz, [http://tr.wikipedia.org/wiki/Guernica_\(tablo\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Guernica_(tablo))

kısmını yüzüğe aktarmıştır.Sauron'un yarattığı kötü ırkın ve kendisinin yok edilebilmesi için yüzüğün, Sauron'un gözetlediği Mordor dağının içerisindeki lavlara atılması gerekmektedir⁶.

Eğer filmi izlediyseniz, Frodo, Sam ve Gollum karakterinin dağa olan yolculuğunu ve yüzüğü kaybetme serüvenlerini hatırlayacaksınız. Üç film boyunca Sauron'un gözü'nden **“her şeyi gören göz”** olarak bahsedilmektedir. Özellikle Yüzüklerin Efendisi serisinin son filmi **“Kralın Dönüşü”nden**, hatırlayacağınız üzere yüzüğün yok edilmesi sırasında Aragorn,Gimli ve Legolas olarak bilinen karakterlerimiz, her şeyi gören göz olarak nitelendirilen **“Sauron'un Gözü”**nün dikkatini dağıtmak adına dev bir savaş açıyorlardı.Yüzüğün yok edilişiyle birlikte ise filmde kulenin yıkılışını ve dev gözün yok oluşunu görmüştük.

Filmde de iktidar olan gücü temsilen bir kule üzerinde yer alan göz göstergesine tanık olmaktadır. Sauron'un gözü gerek kulenin üzerinde yer alışı, gerek tek büyük bir göz oluşu, gerekse adeta bir iktidar olan güç temsilcisi olması nedeniyle makalenin başında anlattığımız bütün bağlamsal özellikleri taşımaktadır. Göstergesel olarak bir gücün temsilcisi olabilecek elemannın göz olarak tercih edilmesi dikkat çekicidir.

SONUÇ

Günümüze kadar gelen bu süreçte iktidar denilen kavramın insanlarla beraber olduğu bir gerçektir. Jeremy Bentham ile başlayan, Foucault ve Althusser ile devam eden iktidar değişimi yolculuğumuz bizleri günümüze getirdi. Şimdilerde, artık toplumlarımız ve yönetim şekillerimiz ortaçağın zulüm ortamından çok daha farklı.İnsanoğlu çok daha bilinçli, eğitilmiş ve hatta güçlü olarak toplumda var olmaktadır. Ancak değişmeyen gerçek bir iktidarın varlığıdır.

Çalışmada, kuramcılar, belli bir ideolojik felsefenin varlığından ya da baskısından değil **“iktidarın varoluş biçiminden”** söz etmektedir. Bana göre, bir iktidar, hangi fikri benimserse benimsesin, hatta iktidar sınırları bir ülke değil de kendi mülk sınırları içinde kalan özel bir şirket olsun, her zaman toplumda yer alan bireyi tehditten ibaret görmektedir. Bu bağlamda var olan güç kendini görünmez kılarak korunurken, kendine karşı olabilecek tehditleri adeta **“Azınlık Raporu”** filminde olduğu gibi olmadan önce cezalandırma yöntemiyle yaklaşmaktadır.

Günümüz teknolojisinin gözetleme ve insanların özel yaşamlarını izleme odaklı oluşu da sadece iktidarların değil, toplumun içerisinde bireylerinde gözetleme yönelimli birer kişilik haline dönüştüğünü bize göstermektedir. Örneğin bir alışveriş merkezine girdiğinizde, adeta kodlanmışcasına daha girerken tehdit olarak algılanarak gittiğiniz her noktada görmediğiniz, tanımadığımız bir otomasyon görevlisinin sahip olduğu bir çift göz tarafından gözetleniyor oluşunuz, gözetleme ve iktidar olgusunun hayatlarımızın ne kadar içinde olduğunu bize göstermektedir.

“Y kuşağı” olarak benimde içinde bulunduğum nesil, bizler, teknoloji ile iç içe yaşamaktayız. Artık bir sosyal medya kültüründen sözediyoruz; sosyal platformları delicesine kullanıyor hatta onlar olmadan yaşayamayacağımızı söylüyoruz. Ancak dönemimizin getirdiği en önemli korkumuz ve espri konumuzda bu mecralarda gözetlendiğimize ile ilgili oluyor. Sürekli olarak kendi düşüncelerimizi yazmaya kalktığımız bloglarımızda, twitter ve facebook hesaplarımızda, attığımız maillerde izlenip izlenmediğimiz korkusunu yaşıyor, hatta bir ileti yazarken 2-3 defa silip sansürleyerek tekrar yazma eğilimindeyiz. Komik olan ise, Foucault'nun ve Bentham'ın yarattığı gözetlenme korkusunu birebir taşıyor oluşumuz. Bir mekanizmanın bizi izlediğine inanıyoruz. Yazılarımızı kurgularken izlenmediğimiz aklımıza gelmiyor. Çünkü gözetleyici, Bentham'ın işin özü olarak kabul ettiği **“görünmeden gözetleme”** ve **“sürekli gözetleniyormuş hissi yaratma ”** eylemini çok iyi bir şekilde uygulamış durumdadır.

Foucault, Althusser gibi sosyologlar oldukça karışık metinler üretmişler ancak sanırım iktidarın var olabilmesi için biz gözetlenenlere ihtiyaç duyulduğu gerçeği her metinde farklı biçimde yer almaktadır. Çünkü ancak iktidar gözetlenenlerden önce seçmenleri olduğunda iktidar olabilir. Umarım

⁶ Bkz., <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sauron>

iktidarların, bireyler olmadan iktidar olmaya çalıştığı bu dönemlerde, dev panoptikonun var olduğu kara-ütopyalardan ya da tehditlerden değil, birey olduğumuzu hatırlatan gerçeklerden söz etmemiz olanaklı olur.

Kaynaklar

Michel Foucault, (1992).*Hapishanenin Doğuşu*. İstanbul: İmge Kitabevi.

Michel Foucault,(2007).*İktidarın Gözü Seçme Yazılar 4*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

J. Bentham, C. Pease Watkin,S. Werret,(2008).*Panoptikon Gözün İktidarı*. İstanbul: Su Yayınları.

Louis Althusser, (2008).*İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları,

Ahu Antmen,(2008). *20Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

[http://tr.wikipedia.org/wiki/Horus'un_g%C3%B6z%C3%BC_\(Wedjat\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Horus'un_g%C3%B6z%C3%BC_(Wedjat))

<http://www.loveartnotpeople.com/2011/12/working-class-stigmas-and-london-east.html>

<http://www.pablocassio.org/guernica.jsp>

[http://tr.wikipedia.org/wiki/Guernica_\(tablo\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Guernica_(tablo))

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Sauron>

<http://liveyourdream-ownyourlife.com/tag/mlm-policy-and-procedure>

<http://www.sanatlog.com/etiket/gerilim/>